

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsak petek ter stanejo v tiskarni prejemanje za celo leto 3 gld. 50 kr., za pol leta 1 gld. 75 kr. in za četrt leta 90 kr., — po pošti prejemanje pa za celo leto 4 gld., za pol leta 2 gld. in za četrt leta 1 gld. — Za prinašanje na dom v Ljubljani se plača na leto 40 kr. Naročnino prejema upravištvo v Blasnikovi tiskarni. — Oglase (inserte) vzprejmlje upravištvo, in se plača za vsako vrsto za enkrat 8 kr., za dvakrat 12 kr., za trikrat 15 kr. — Dopisi naj se pošiljajo uredništvu „Novic“.

V Ljubljani 2. decembra 1898.

Franc Jožef I., cesar avstrijski.

1848

1898

Cesarjeva vladarska pedesetletnica.

(1848—1898.)

Pol stoletja poteče jutri, odkar vlada s krepko roko in največjo požrtvovalnostjo, s plemenitim samozatajevanjem in očetovsko ljubeznijo cesar Franc Jožef I. mogočno svojo državo.

V teku štirih sto let je to prvič, kar je božja previdnost sodila vladarju iz prejasne habsburške rodovine, redko srečo, da je pol stoletja držal v roki cesarsko žezlo in da je ob pedesetletnici svojega vladanja zdrav in krepak nosil cesarsko krono.

Vse narode širne preslavne avstrijske monarhije prešinjajo ob tej redki slavnosti čutila najiskrenejše radosti in najglobokejše hvaležnosti in iz polne duše ponavljajo v tem slovesnem trenutku iz nova starodavno prisego neomahljive in najzanesljivejše zvestobe ter udanosti, katero je tudi slovenski narod v teku dolzih vekov v mirnih časih s svojo zvestobo in delavnostjo ter na brezštevilnih bojiščih s svojo srčno krvjo posvedočil.

Iz vseh src kipe goreče molitve k Vsegamogočnemu in z drugimi narodi vred prosi tudi skromni slovenski narod božje milosti, sreče in veselja za svojega ljubljene vladarja.

Hvaležnost napolnjuje tudi slovenskemu narodu dušo, hvaležnost za neizmerne dokaze cesarske milosti in blagonaklonjenosti, s katerimi je cesar Franc Jožef I. v teku slavnega svojega vladanja obsipal slovensko domovino in slovenski narod ter tako vedno ožje spajal vez neminljive ljubezni mej vzvišeno osebo vladarjevo in njegovimi zvestimi podaniki.

V polstoletni dobi cesarjevega vladanja ni presvetlemu vladarju in njegovi državi vedno sijalo prijazno pomladansko solnce, često so divjali burni in nevarni viharji a cesarjeva modrost je vselej s sigurno roko vodila krmilo državne ladje, tako da stoji danes starodavna monarhija zopet mogočna in vsestransko spoštovana mej drugimi državami.

V dolgi dobi preslavnega vladanja cesarja Franca Jožefa I. spremenilo se je mogočni Avstriji lice v vsakem oziru in napredek starodavne države se je razvil v nepričakovani meri. A v prvi vrsti je to zasluga prejasnega vladarja, ki je vsikdar z vsemi svojimi močmi deloval na uveljavljanje časa primernih naprav in uredb, ki je vsikdar deloval na to, da se preslavna habsburška monarhija povzdigne na podlagi prave svobode in enakopravnosti vseh narodov, kateri v njej prebivajo, do svetovne slave in moči ter postane nerazrušna stavba v viharjih časa in prostorna hiša za vse rodove različnih narodov, ki so že stoletja združeni pod žezlom habsburškim.

V tem slovesnem trenutku, ko prestopi preslavni vladar petdeseto leto svojega srečenosnega, blagoslovljenega vladanja, čutijo živo vsi narodi njegove države, kaj mu dolžujejo in zato prosijo vsi Vsemogočnega stvarnika, naj milostno ohrani in podaljša dragocene dnove Njegovega veličanstva cesarja Franca Jožefa I. do naj-

skrajneše meje človeškega življenja v srečo in v blagor vse države slovenskega naroda.

Bog ohrani in osreči Njegovo velečanstvo cesarja Franca Jožefa I., Bog blagoslovi Avstrijo!

* * *

Cesar Franc Jožef se je rodil dne 18. velikega srpana 1830. l. kot prvi otrok brata cesarja Franca I., nadvojvode Franca Karola in nadvojvodinje Zofije bavarske.

Stariši so storili vse, da mladega princa skrbno in vestno pripravijo za njegov prihodnji poklic, kajti že ob njega rojstvu je bilo gotovo, da postane cesarjev naslednik. Vzgojo je prvih letih vodila grofica Sturmfelder, pozneje pa grof Bombelles, poleg katerega so bili prinčevi učitelja še grof Caronini, oče sedanjega goriškega dež. glavarja, in polkovnik Hauslaub, kardinal Rauscher profesor Jaeger in drugi.

Mladi princ se je tako marljivo učil, da je jeden njegovih učiteljev trdil: Nikoli nisem imel nobenega učenca, ki bi bil tako vestno izpolnjeval svojo dolžnost. Tako so vsestranski vzgojali mladega cesarjeviča in ga pripravili za njegov prihodnji težavni poklic. S 17. letom je bil cesarjevič osposobljen, da je pri raznih odličnih prilikah nadomestoval cesarja. Bil je duševno in telesno vzoren mladenič in vsi narodi so s presrčno ljubeznijo in s ponosom zrli nanj.

Prav ko je cesarjevič začel seznanjati se praktično z državnimi in vojaškimi posli, nastali so po vsi Evropi in tudi v Avstriji nevarni in viharji časi. Prišlo je l. 1848 in z njim je prišla revolucija. Vse se je puntalo. Revolucija je bila na Laškem, revolucija je bila na Oger-skem in revolucija tudi na Dunaju in bati se je bilo, da razpade starodavna habsburška monarhija. Z veliko težavo je na Laškem grof Radecky ukrotil Pijemonteze in tudi s težavo je knez Windischgrätz udušil ustajo na Dunaju.

Komaj je bilo prestolno mesto zopet pokorno cesarju, se je dobrotljivi cesar Ferdinand odločil, da se odpove cesarski kroni in da jo, kakor je bilo že poprej dogovorjeno, izroči svojemu netjaku cesarjeviču Francu Jožefu. Cesarski dvor se je preselil v Olomne na Moravskem in tam se je izvršil odstop cesarja Ferdinanda I. in je prevzel cesarsko krono takrat osemnajstletni cesarjevič, naš sedanji vladar Franc Jožef I.

Mladi cesar je svoje narode pozdravil s posebnim oglasom, v katerem jim je obetal svobodno in času primerne uredbe, pravo svobodo, ravnopravnost vseh narodov v državi in enakost vseh državljanov pred postavo. Obljubil je, da hoče zakonodajno pravico deliti z zastopniki narodov in da se bo trudil, da se domovina zopet dvigne v stari velikosti, a s pomlajeno močjo, da bo nerazrušna zgradba, kljubujoča viharjem časa, prostoren dom narodom raznih jezikov, da pa hoče tudi z vso odločnostjo ohraniti neskaljeni svit krone in neskrčen obseg države.

Oklic je naredil najboljši utis povsod — razen na Ogerskem in na Laškem.

V državnem zboru v Kromerizu ga je naznanil zajedno s premembo na cesarskem prestolu sam minister knez Schvarzenberg in sporočil cesarjevo željo, naj državni zbor kmalu izdela načrt ustave, a drž. zbor ni bil zadovoljen, ko je izvedel iz cesarjevih ust, da cesar neče pritrditi njegovemu mnenju, da vsa oblast v državi izvira iz naroda in da v tem smislu sestavljene ustave neče odobriti.

V težki dobi je cesar Franc Jožef I. prevzel staroslavuo krono. Revolucija je bila sicer v srce zadeta, ko se je moral udati Dunaj, toda na Laškem je tlelo, na Madjarskem pa je Košut pripravljaj tla, da ustanovi madjarsko republiko. Ogerski revolucionarji niso hoteli Franca Jožefa priznati svojim vladarjem in so trdili, da je pravi ogerski kralj še vedno Ferdinand.

Nekaj mesecev po nastopu vlade je dobil cesar obvestilo, da se je Pijemont zopet pripravil na vojsko proti Avstriji. In res je pijemonteški kralj dne 16. sušča napovedal vojsko in je zajedno buknila revolucija v Lombardiji in na Benečanskem. Pijemonteška vojska je štela 100.000 moč, Radecky pa jih je imel samo 75.000. Dne 20. sušča se je oficijalno začela vojska. Radecky je prekoračil reko Tičin. Že dne 21. sušča je prišlo do prve bitke pri Mortari, kateri je dne 23. sušča sledica velika in krvava bitka pri Novari, v kateri so bili Pijomontezi poplnota pobiti, dasi je bila njihova vojska veliko večja, kakor avstrijska. Pijomonteški kralj Karol Albert je odložil krono in je pobegnil, njegov sin Viktor Emanuel je sklenil mir z Avstrijo, na kar so Francozi spodili Garibaldija iz Rima in v kratkem zopet po vsi Italiji uveljavili stari red.

Težje stališče je imela cesarska vojska na Ogerskem kjer so se bili krvavi boji. Ogerski drž. zbor ni priznal Franca Jožefa za pravega cesarja in je dne 14. malega travna v Debrečinu proglasil, da je izgubila hiša Habsburška ogerski prestol in da je pregnana za veke. Madjari pa so zmagovali samo toliko časa, dokler je Radecky pobil Pijemonteze. Komaj je Radecky napravil mir na Laškem, poslan je bil velik del avstrijske vojske iz Italije na Oggersko in zajedno se je cesar pobotal z ruskim carjem, da bodeta skupno zadušila ogenj ogerske revolucije.

In zdaj je bil hitro konec ogerski republik. Haynan je zavzel Rabo in Pešto in grozovito divjal mej ustaši, katere je dal pobijati in postreljati brez vsacega usmiljenja, dočim so Rusi pod vodstvom Paskijeviča z druge strani krepko pritiskali. Dne 11. velikega srpana se je Košut odpovedal vrhovni oblasti in pobegnil, dva dni pozneje se je moral Görgei pri Vilagošu s 23000 možmi udati Rusom, in naposled se je udal tudi Klapka, ustaški zapovednik v Komoranu. Revolucija je bila končana in v državi je zavladal mir.

Ali ta mir je bil vzdržan s silo, kajti ljudstva niso bila zadovoljna, zlasti ne Madjari, in nezadovoljnost je

postala še večja, ko je l. 1851. cesar preklical marčno ustavo in se je začela absolutistična vlada.

V tej dobi se je storilo marsikaj dobrega in koristnega, izvršila se je marsikaka reforma, ali policijsko zatiranje, katero je upeljal minister Bach, je hudo težilo vse narode. Pogrešali so politične svobode. Za celokupno državo ni bila ta doba srečna, dasi se je v njej izvršila že prej obljubljena odprava tlake in zemljiška odveza, pri kateri je uradništvo kmeta strahovito prikrajšalo na korist plemenitašem.

V tej dobi se je zgodil napad na cesarja. Dne 18. svečana 1853. l. se je cesar sprehajal na Dunaju s polkovnikom grofom O' Donellom. Ta je pri neki luži stopil nekoliko na stran od cesarja. V istem hipu je zagledal nečega človeka, ki je z dolgim nožem napadel cesarja. O' Donell je hitro prijel morilca, a prepozno. Morilec je bil cesarja že zadel v tilnik. Od ondod je zdrsnil nož proti vratu navzdol in ranil cesarja, a zadel na zapone ovratnikove. O' Denell je morilca prijel in ga vrgel na tla na kar so priskočili drugi ljudje in morilca prijeli.

Vsi narodi so se neizmerno oveselili srečne rešitve cesarjeve in to pokazali na najmnogovrstnejše načine.

Najpomembnejši dogodek onega leta je bila zaroka cesarjevo z bavarsko princezino Elizabeto. Poroka se je vršila dne 24. malega travna v Avgušinski cerkvi na Dunaju. Bog je zakon blagoslovil s čveterimi otroci, tremi princezinjami in prestotonaslednikom Rudolfom, izmed katerih živata samo še princezinji Gizela in Marija Valerija.

V tem je postalo vedno bolj pereče novo politično vprašanje, katero se je končno l. 1866. rešilo na čeških bojiščih in sicer za nas neugodno. To je bilo nemško vprašanje. Pruska je hotela Avstrijo iztisniti iz Nemčije in sama prevzeti vodstvo ostalih nemških držav. Leta 1851. bi bilo radi tega skoro prišlo do vojske, in naposled se je Pruska vender udala in se pobota z Avstrijo — za nekaj let.

Prav tedaj so se začele nove homatije v Orijentu in prišlo je do vojske mej Angleško, Francijo, Turčijo in Pijemontom na jedni strani ter mej Rusijo na drugi, namreč do takoimenovane krimske vojske. Prav po nepotrebnem se je tudi Avstrija pridružila nasprotnikom Rusije in si s tem nakopala sovraštvo, katero še danes britko občuti.

Leto 1859. je prineslo Avstriji veliko nesrečo. L. 1850. je bil grof Cavour prevzel vlado Pijemonta in začel je z vsemi silami delati na ustanovitev zjedinjene Italije pod vodstvom Savojcev. Že l. 1857. je prenehalo vsako občevanje mej Avstrijo in Italijo, l. 1859. pa je francoski cesar Napoleon III. se združil s Pijemontom in 29. mal. travna je cesar sporočil svojim narodom vest, da je prišlo do vojske s Pijemontom in s Francijo.

Toda Radeckega ni bilo več. Nesposobni ljudje so stali na čelu vojske, vrh tega pa je bila v dobi absolutizma zavladala silna korupcija in tako se je zgodilo,

da so sleparski liferanti državo ociganili za veliko milijonov mej tem ko vojaki niti kruha niso imeli.

Prva bitka se je vršila pri Magenti dne 4. rožnika. Boj je bil krvav. Nihče ni mogel reči, kdo je zmagal, ali ničvredni avstrijski generali so se sami umaknili z bojišča daleč nazaj čez reko Minčio, kamor so jim Francozi in Pijemontezi hitro sledili. Cesar je sicer zapovednika avstrijske vojske generala Gyulaia takoj odstavil, a dobrega namestnika mu ni mogel dati in tako se je zgodilo, da je bila avstrijska vojska v bitki pri Solferinu dne 24. rožnika popolnoma potolčena. Cesar je na to v Villafranki dne 11. malega srpana sklenil primirje, kateremu je kmalu potem sledil mir. Avstrija je odstopila Lombardijo Pijemontezom, kateri so se koj potem polastili Toskane, Parme in Modeno, Neapolja in severnih delov papeževih dežel ter Viktorija Emanuele izklicali za italijanskega kralja.

Na italijanskih bojiščih je bankerotoval absolutistični sistem in merodajni krogi so uvideli, da treba novega sistema, sko si naj država opomore. Bachovo ministerstvo je odstopilo in na krmilo je prišel grof Goluchovski. Cesar je pomnožil državni svet, ki je imel dotlej samo posvetovalen glas o preuredbi državi. V tem državnem svetu prišla sta navskriž dve načeli, mej katerima traja še danes boj, federalistično in centralistično. V državnem svetu je takrat zmagalo federalistično načelo in cesar je v tem smislu sestavljeno ustavo razglasil z oktobrskim diplomom l. 1860.

Toda Madjari niso bili s tem diplomom zadovoljni. Uprli so se in Goluchowski je odstopil, kmalu potem pa je bila s cesarskim patentom z dne 20. svečana 1860 izdana nova ustava, s katero se je upeljal širji državni zbor za vso monarhijo, ožji državni zbor za cislitvanske dežele in s katerim so bili upeljani tudi sedanji deželni zbori.

V širji državni zbor ni bilo ne ogerskih ne beneških poslancev in tudi češki bi ne bili prišli, da so imeli Čehi v Češkem in v Moravskem deželnem zboru večino, a ker so bili v manjšini, so se morali udati. Novi državni zbor je imel centralično večino in je delal v tem smislu, kakor ga je vodil zagrizeni centralist drž. minister Schmerling. A dolgo ni šlo. L. 1864. so Čehi zapustili državni zbor in l. 1865. je bil Schmerling primoran odstopiti.

Na njegovo mesto je prišel grof Beleredi, ki je poskušal napraviti mir z Ogrji s tem, da je odpravil glavno oviro spravi, državni zbor. Beleredijeva pogajanja so bila dosti dobro napredovala in gotovo bi bilo prišlo do sprave, da nista prav v tistem času Pruska in Laška začela vojske proti Avstriji.

L. 1864. je bila Avstrija pomagala Pruski osvoboditi Šlezvik in Holstein. Radi teh dveh dežel je pozneje prišlo do prask mej Avstrijo in Prusko iz katerih se je razvila usodna vojska. Italijani, ki so že dolgo prežali na Benetke, so se pridružili Prusom.

Dne 17. rožnika je cesar naznanil svojim narodom žalostno vest, da se začne nova vojska. Zapovedništvo avstrijske vojske v Italiji je prevzel nadvojvoda Albreht, vojske na Češkem pa Benedek.

Nadvojvoda Albreht je bil srečen. Že 24. rožnika je prišlo do bitke pri Kustoci, v kateri so bili Italijani popolnoma pobiti, dočim je Tegetthoff v pomorski bitki pri Visu italijansko brodovje popolnoma uničil.

Na severu pa avstrijska armada ni bila srečna. Storile so se velike napake in tako se je zgodilo, da je bila avstrijska vojska dne 3. malega srpana v bitki pri Kraljevem Gradcu poražena in zmagujoči pruski vojski odprta pot na Dunaj.

Avstrija se je morala udati. Dne 23. velikega srpana jo bil v Pragi oklenjen mir mej Avstrijo in Prusko dne 3. vinotoka pa mej Avstrijo in Italijo. Italija je dobila Beneško in je postala zedinjena, Pruska je dobila Holstein. Na bojnem polju pri Kraljevem gradu je bile pokopane avstrijska prevlada na Nemškem in na Laškem.

Rane te usodne katastrofe se dolgo niso zacelile. Takoj po vojski je vstopil v avstrijsko vlado grof Blens in ta je dognal spravo z Ogrji. Razdelil je državo na dva leta. V enem je zagotovil prevlado Nemcem v drugi Madjarom in Madjari so bili zadovoljni, ko se je cesar l. 1867, dal kronati za kralja ogerskega.

Novi državni zbor, ki je bil oklican, da odobri nagodbo z Ogrosko je imel nemškoliberalno centralistično večino in ž njim je prišla na krmilo nemško liberalna stranka, katera je stala izvzemši poskus Hohenwartor l. 1871. na čelu vlade do nastopa Taaffeja.

Zgodovina ustavnih bojov od l. 1867. do naših dni je vsakemu znano. Vrstila so se ministerstva prišla so v veljavo različna načela. ali do pravega notranjega miru naša državna polovica ni mogla priti in prav sedaj jo pretresajo zopet velike prize.

L. 1875. je cesar slovesno praznoval 25letnico svojega vladanja l. 1878. pa je Avstrija zasedla Borno in Hercegovino.

Casarja pa niso samo državne nesreče in homatiije prouzročale veliko britkostij. Tudi kot človek mu jih je usoga navalila tako trpkih, da je res pravo čuda, da ga niso podrle.

L. 1865 so mu ustrelili brata Maksa v Mehiki, l. 1883. je umrl prestolonaslednik nadvojvoda Rudolf, letos 10. septembra, pa je roka laškega zločinca umorila zvesto družico, presvetlo cesarico Elizabeto.

V dobi cesarjevega vladanja je Avstrija v kulturnem in v gospodarskem oziru mogočno napredovala in zlasti smo napredovali Slovenci. Ob cesarjevem nastopu vlade smo bili reven, kulturno zaostal narodič brez najmanjše veljave, danes smo faktor, kulturen, gospodarski in politični faktor, s katerim se mora računati.

Petdeset let. To je le kaplja v morju vekov ali dolga doba v človeškem življenju. Božja milost na je

naklonila najdobrotnejšega, najmilejšega in najmodrejšega vladarja. Z otroško udanostjo se mu bližamo ob redki slavnosti petdesetletnega vladanja in iz milijonov navdušenih src se dviga k nebu prošnja.

Bog obvaruj, Bog ohrani nam cesarja, Avstrijo!

Politiški oddelek.

Državni zbor. — V zadnjih sejah je občinski svet vsaj nekaj pozitivnega storil. Po odklonitvi predloga, naj se obtoži Thunovo ministerstvo, ker je razglasilo izjemno stanje na Gališkem, je drž. zbor rešil trg pogodbo z Japonsko. Vlada je v zadnji seji podala važno izjavo. Na interpelacijo radi iztiranja Čehov in Poljakov iz Nemčije, je grof Thun odgovoril, da bo vlada postopala jednako proti nemškim državljanom, ako Nemčija ne odneha. Drž. zbor bo zboroval samo še do 19. decembra.

Državni zbor in cesarjeva vladarska petdesetletnica. — Dne 25. novembra sta imeli obe zbornici slavnostni seji, v katerih sta po primernih ogovorih predsednikov kneza Windischgrätza in dr. Fuchsa pooblastili svoji predsedništvu, čestitati cesarju nanjegovi vladarski petdesetletnici. Značilno je, da se slavnostne seje poslanske zbornice niso udeležili večina nemških nacijonalcev Schönererjanci in socijalni demokratje.

Deželni zbori se sklicelo po božičnih praznikih. Vsem dojde cesarsko sporočilo, s katerim se jim izreče zahvala za udanostno adreso. Sporočila se ne bodo ozirala na politična vprašanja.

Položaj. — Vsled sklepa nemških nacijonalcev, da začno zopet s hrupno obstrukcijo, in vsled počenjanja ogerske opozicije je postal položaj kritičan. Vladi se bodeta morali zjediniti glede nagodbenega provizorija, kateri pa naleti v obeh zbornicah na odpor. Avstrijska vlada bo morala porabiti § 14 in bo potem nekaj mesecev absolutistično vladala, a kako se uredi kritični položaj na Ogerskem, se še ne ve. Morda pride do premembe ustave v obeh državnih polovicah.

Mejnarodna konferenca proti anarhistom — se vrši sedaj v Rimu. Zastopana je na njej tudi Avstrija.

Obrtni red. — Trgovinski minister baron Dipauli je obljubil, da predloži drž. zboru čim prej povse nov obrtni red.

Tirolski Italijani so vladi predložili spomenico, v kateri zahtevajo za italijanski del tirolske dežele tisto administrativno samostojnost, kakor jo zahtevajo Nemci za nemški del Češke.

Francija. — Bivši minister v Brissonovem kabinetu Poincaré jo v parlamentu izjavil, da takrat, ko je bil on član vlade, ni imelo vojno ministerstvo prav nobenega družega dokaza za Dreyfusovo krivdo razen bordereau-a, kateri je Henry falcificiral.

Obrtnija.

Karteli.

V primeroma kratkem času se je znanstvena sodba o kartelih bistveno izpremenila. Ves svet se je čudil mnenju, katero je razvil profesor na vseučilišču v Črnovciji dr. Kleinwächter l. 1882 v monografih, o kartelih.

Doslej se kartelom kot združitvam proti utesnitvi svobodne konkurence ni pripisoval noben poseben pomen, vsled česar je naravno, da ni hotel nihče prav verjeti. Kleinwächterjevem prerokovanju, da imajo karteli še veliko bodočnost pred seboj.

Še večje začudenje je zavladalo, ko je slavn profesor nacijonalne ekonomije Lujo Brentano v svoji l. 1889 obelodanjeni razpravi o vzrokih sedanje socijalne bede kartele proglasil kot sredstvo za ugodno rešitev socijalnega vprašanja.

Leta 1896. se je vršil na Dunaju shod društva za socijalno politiko, na katerem se je imela jako živahna in tudi jako poučna razprava. Mnenja so bila razdeljena. Jedni so se pridružili Brentanu, drugi so se pod vodstvom referenta Bücherja protivili kartelom z vso odločnostjo.

Od sedaj pa pridobiva mnenje, da so karteli deloma opravičeni, čedalje več pristašev mej znanstveniki, k čemur je jako mnogo pripomogla razprava bivšega finančnega ministra dr. Steinbacha o pravnih oblikah gospodarske organizacije.

Zdi se nam popolnoma naravno, da je začetkoma znanost o kartelih prav tako sodila, kakor je sodilo najširje občinstvo. Na prvi pogled se kaže, da je vsak dogovor podjetnikov v svrhu utesnitve oziroma izključenja mejsebojne konkurence, frivolen odpad od življenskega načela novodobnega podjetništva, izdajstvo svobodnega tekmovanja. Ali pri natančnejšem opazovanju in uvaževanju se je izkazalo, da je vse kartele rodila le sila. Veliki kapital posamičnih fabrikantov, o čigar premoči se toliko govori, je v res težavnih položajih vse preveč slaboten, da bi zamogel količkaj kljubovati viharjem svetovnega trga. Že četrto stoletje sem je opazovati in to vedno češče, da vsi razsodni podjetniki celih branš zdaj in zdaj spoznajo absolutno nemožnost svobodne konkurence in se začno drug drugemu približevati. Najprej se zjedinijo glede raznih postranskih stvari, na pr. glede dovoljenja kredita, glede rabata itd., kasneje pa se zedinjajo tudi glede vitalnejših vprašanj, dokler se naposled ne izcimi popolna združitev, pravi karteli, ki je pripravljen, svoje člane, katerih produkcijske razmere niso ugodne, dispenzirati produciranje in jim poplačati opustitev produkcije, in ki je povrh pripravljen, plačati tudi sam eksportne premije, da se razproda v inozemstvu vse kar se je preveč produciralo, tudi če se mora ta razprodaja izvršiti z izgubo. Tak kartel ima za vse kartelirane tovarne skupne prodajalne — jedno ali tudi več — in razdeli vsa došla naročila mej kartelirana podjetja po gotovem ključu. Kartel se nanaša na vso na bramšo spadajočo produkcijo in čisto tudi na pridobivanje potrebnih surovin, kakor kaže kartel čeških cukrarjev. Posamični podjetnik ima vsled kartela vezane roke in se giba svobodno samo še glede načina produkcije v svojem etablisementu. Fabrikant je postal uradnik kartela, zgodilo se je ž njim prav tisto, kar je on storil prej raznim malim obrtnikom, katerih samostojnost je podkopal in